

FINANSTILSYNET

THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

Revisjonsutvalg og revisor

Svar fra egenrapporteringen for utstederforetak

DATO:

1. desember 2016

Innhold

1	Innledning	3
2	Lovreguleringen	3
3	Revisjonsmarkedet i Norge	4
4	Spørsmålene og svarene	5
4.1	Etablering av revisjonsutvalg	5
4.2	Revisjonsutvalgets kontakt med revisor	5
4.3	Revisjonsberetningen	6
4.4	Revisjonsutvalgenes oppfølging av revisjonskvalitet	7
4.5	Revisorbytte	8

1 Innledning

Som ledd i kontroll av den finansielle rapporteringen ønsket Finanstilsynet å danne seg et bilde av arbeidet i revisjonsutvalgene, herunder revisjonsutvalgenes forhold til valgt revisor. Egenrapporteringen fra utstederforetakene i 2016 (Altinnskjema KRT-1003) inneholdt derfor enkelte spørsmål knyttet til revisjonsutvalgene.

Denne rapporten viser spørsmålene og de samlede svarene. Finanstilsynet har ikke gjort noen analyser eller på annen måte bearbeidet materialet. Som et supplement til resultatet, har Finanstilsynet gitt en oversikt over lovreguleringen. Finanstilsynet har supplert enkelte av svarene med en nærmere omtale av ny EU-regulering, som etter hvert vil bli gjennomført i norsk rett. Rapporten inneholder også en kort omtale av markedskonsentrasjonen i Norge på revisjonsområdet.

2 Lovreguleringen

Foretak av allmenn interesse

Foretak som har utstedt omsettelige verdipapirer som er opptatt til handel på et regulert marked i EØS-land, er et "foretak av allmenn interesse" etter norsk rett. Også banker, kredittforetak og forsikringsforetak er foretak av allmenn interesse, selv om de ikke har utstedt omsettelige verdipapirer.

Gjeldende bestemmelser om revisjonsutvalg og valgt revisor

Plikten til å etablere revisjonsutvalg i foretak av allmenn interesse har sin bakgrunn i EUs revisjonsdirektiv fra 2006, som ble gjennomført i norsk rett i 2009. Fra samme tidspunkt ble det også innført særlige krav til de revisorene som reviderer foretak av allmenn interesse.

Bestemmelsene om revisjonsutvalg finnes i allmennaksjeloven og finansforetaksloven, og gjelder:

- plikten til å etablere revisjonsutvalg
- sammensetning revisjonsutvalg
- krav til kompetanse
- revisjonsutvalgets oppgaver
- forholdet til valgt revisor

Bestemmelsene som retter seg mot revisorer som reviderer foretak av allmenn interesse er tatt inn i revisorloven, og gjelder:

- definisjonen av "foretak av allmenn interesse"
- plikt for revisjonsselskapene til årlig å avgi åpenhetsrapport
- plikt til rotasjon av oppdragsansvarlig revisor
- forbud i to år for revisor til å tiltre ledende stilling i det reviderte foretaket

Nye EU-regler

Våren 2014 vedtok EU endringer i revisjonsdirektivet og fastsatte også en forordning. Endringene i direktivet og forordningen er ikke gjennomført i norsk rett. Finansdepartementet

har oppnevnt et lovutvalg som skal foreslå ny revisorlov for gjennomføring av de nye EU-reglene i norsk lov. Fristen for denne delen av utvalgets arbeid er 31. mars 2017.

For foretak av allmenn interesse vil gjennomføring av de nye EU-reglene innebære endringer blant annet i bestemmelsene om:

- revisors rapportering til revisjonsutvalget. Krav om "revisjonsprotokoll" (omtales kort under punkt 4.2)
- krav til nytt innhold i revisjonsberetningen (omtales kort under punkt 4.3)
- nye oppgaver for revisjonsutvalget (omtales kort under punkt 4.1, 4.4 og 4.5)
- plikt til rotasjon av revisjonsselskap (omtales kort under punkt 4.5)

Også plikter som pålegges revisorene vil være av betydning for foretak av allmenn interesse enten direkte eller indirekte, for eksempel reguleringen av revisors uavhengighet (omtales kort under punkt 4.4).

De nye EU-reglene åpner videre for at myndighetene skal kunne:

- ilegge overtredelsesgebyr
- pålegge stans og retting
- gi midlertidige forbud
- offentliggjøre regelbrudd og hvem som er ansvarlig
- underkjenne revisjonsberetninger

I tillegg til revisorer og revisjonsselskaper, vil disse sanksjonsbestemmelsene gjelde for foretak av allmenn interesse som ikke etterlever norsk lovgivning som gjennomfører i revisjonsdirektivet eller forordningen. Myndigheten vil også kunne utøves mot "ansvarlige personer" i selskaper av allmenn interesse. Blant annet vil en person midlertidig kunne forbyes å være medlem i styret eller i revisjonsutvalget i et foretak av allmenn interesse i en periode på inntil tre år.

3 Revisjonsmarkedet i Norge

Det er nå 503 registrerte revisjonsselskaper i Norge.

Finanstilsynet gjennomfører undersøkelser rettet mot hele det norske revisjonsmarkedet, med to til tre års mellomrom. Siste undersøkelse ble gjennomført høsten 2014 og var basert på revisjonen av regnskapsåret 2013. Da var totale inntekter fra revisjon i Norge på NOK 6,1 mrd, hvorav de fem store revisjonsselskapene (EY, PwC, Deloitte, KPMG, og BDO) hadde inntekter fra revisjon på NOK 4,3 mrd. Det tilsvarer en markedsandel på 70,5 %. Rapporten som oppsummerer den informasjonen som ble hentet inn, kan leses på Finanstilsynets nettsted:

http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rapport/2015/Rapport_revisorer_mars_2015.pdf

I Norge er det de fem store selskapene som i all hovedsak dekker markedet for revisjon av foretak av allmenn interesse. De reviderer 95 % av alle slike. Innen bank og forsikring revideres 90 % av alle selskapene av nevnte revisjonsselskaper. Ett av revisjonsselskapene

reviderer 33,5 % av alle noterte foretak. Det revisjonsselskapet, av disse fem, som reviderer færrest noterte foretak reviderer 8,9 %.

De nye EU-reglene innebærer at det på sikt skal skje en overvåking på EU-nivå av konsentrasjonen og konkurransesituasjonen. I tillegg skal arbeidet i revisjonsutvalgene og kvaliteten i revisjonen overvåkes. Minst hvert tredje år skal det utarbeides en rapport. Grunnlaget for dette vil blant annet være rapportering fra de enkelte medlemslandene til EU. Finanstilsynet vil rapportere om situasjonen i det norske markedet.

4 Spørsmålene og svarene

Det er mottatt svar fra 210 foretak. Svarene er gitt på grunnlag av årsregnskapet for 2015.

4.1 Etablering av revisjonsutvalg

Hovedregelen er at foretak av allmenn interesse skal etablere revisjonsutvalg. Medlemmene skal velges av og blant styrets medlemmer. Revisjonsutvalget er et forberedende og rådgivende organ for styret.

27 foretak har svart at de ikke har etablert revisjonsutvalg.

Finanstilsynet legger til grunn at disse foretakene ikke har plikt til å etablere revisjonsutvalg, enten fordi de faller under terskelverdiene som utløser plikten, fordi det er fastsatt i foretakets vedtekter eller fordi foretaket er et datterforetak i konsern der morselskapet har etablert revisjonsutvalg som oppfyller kravene. I foretak som ikke har etablert revisjonsutvalg skal oppgavene ivaretas av styret.

Terskelverdiene som avgjør plikten til å etablere revisjonsutvalg gjelder konsernet, ikke morselskapet som sådant. Finanstilsynet fremhever også at adgangen til å vedtektsfeste at det samlede styret skal fungere som selskapets revisjonsutvalg, forutsetter at ledende ansatte ikke er medlem av styret.

I de nye EU-reglene tillegges revisjonsutvalget noen flere oppgaver, enn etter gjeldende rett. Blant annet skal revisjonsutvalget informere styret om resultatet av revisjonen og hvordan revisjonen har påvirket regnskapsrapporteringen, se også 4.4 og 4.5 der oppgaver for revisjonsutvalget omtales. EU-reglene endrer ikke kravene til etablering av revisjonsutvalget eller sammensetningen av dette eller kravet til revisjonsutvalgets samlede kompetanse.

4.2 Revisjonsutvalgets kontakt med revisor

Det var stilt spørsmål knyttet til revisjonsutvalgets kontakt med revisor.

Angi antall møter avholdt mellom revisjonsutvalget og selskapets eksterne revisor siste regnskapsår.

Svarene viser at det i snitt er avholdt 3,59 møter pr år mellom revisor og revisjonsutvalget.

Etter gjeldende regler skal revisjonsutvalget ha løpende kontakt med foretakets valgte revisor om revisjonen av årsregnskapet. Revisor skal gi skriftlig redegjørelse om vesentlige svakheter i internkontrollen og regnskapsprosessen. For å sikre uavhengigheten skal revisor også hvert år bekrefte sin uavhengighet, opplyse om hvilke andre tjenester enn lovpliktig revisjon som er levert og opplyse om eventuelle trusler mot uavhengigheten.

Gjennomføringen av nye EU-regler innebærer en langt mer omfattende skriftlig rapportering fra revisor til revisjonsutvalget. Revisor skal avgi en "revisjonsprotokoll" årlig og senest samtidig med avgivelse av revisjonsberetningen. I denne skal revisor blant annet redegjøre for den interne organiseringen av revisjonsoppdraget, tidsplan for og omfang av revisjonen. Revisor skal også opplyse nærmere som selve revisjonsutøvelsen, herunder hvilken angrepsvinkel som er valgt og hvilken vesentlighetsgrense som er benyttet.

Har ekstern revisor i nummerert brev eller i møte påpekt svakheter ved foretakets systemer for intern kontroll og risikostyring?

14,2 % har svart at revisor har påpekt slike svakheter.

Påser revisjonsutvalget at påpekte svakheter følges opp?

Samtlige foretak bekrefter at forhold som påpekes av revisor blir fulgt opp.

Dette viser viktigheten av at revisor klart kommuniserer overfor foretakets styre hvilke forhold som må rettes og innen hvilken frist.

Har det vært uenighet mellom revisjonsutvalget og selskapets eksterne revisor knyttet til intern kontroll eller finansiell informasjon siste regnskapsår?

To foretak opplyser at det har vært slik uenighet.

Finanstilsynet minner om at foretaket ikke kan avsette revisor før utløpet av tjenestetiden uten saklig grunn, og at foretak av allmenn interesse uansett plikter å rapportere til Finanstilsynet dersom revisjonsoppdraget opphører før utløpet av tjenestetiden. "Før utløpet av tjenestetiden" er tolket til annet tidspunkt enn ordinær generalforsamling.

4.3 Revisjonsberetningen

Det var stilt spørsmål knyttet til innholdet av revisjonsberetningen.

Har foretaket mottatt:	JA
normalberetning?	196
revisjonsberetning med presisering?	12
revisjonsberetning med modifisert konklusjon?	4

Ny EU-regulering innebærer vesentlige endringer i hva som skal være med i revisjonsberetningen for regnskaper avlagt av foretak av allmenn interesse. Revisor skal angi hva revisor mener er de sentrale risikoene for feilinformasjon i regnskapet, hvordan revisor har håndtert disse risikoene og hvordan revisor vurderer dem hvis det er relevant. Det skal også gis annen informasjon, blant annet om hvilke andre tjenester enn revisjon som er levert dersom dette ikke fremkommer i årsberetningen eller regnskapet. Revisor skal også bekrefte sin uavhengighet.

Den revisjonsberetningen som nå tas i bruk ved revisjon av utstederforetakenes regnskaper som avsluttes 15. desember 2016 eller senere, dekker ikke fullt ut de nye EU-kravene til revisjonsberetning.

4.4 Revisjonsutvalgenes oppfølging av revisjonskvalitet

Det var stilt spørsmål knyttet til revisjonsutvalgenes oppfølging og overvåking av revisor.

Gjør revisjonsutvalget undersøkelser for å følge opp kvaliteten av ekstern revisors arbeid?

63 % av revisjonsutvalgene svarer "ja" på dette spørsmålet.

I spørreskjemaet hadde Finanstilsynet angitt enkelte faktorer som det er naturlig å benytte i revisjonsutvalgets oppfølging av revisjonskvalitet. Svarene gir følgende bilde av hvilke faktorer foretakene mener er de viktigste:

1. Kvalitet/nytte av presentasjoner og brev	75,6 %
2. Kontinuitet på revisjonsteamet	64,3 %
3. Tidsriktig levering	64,3 %
4. Bruk av eksperter og personer med bransjeerfaring	61,7 %
5. Medgått tid	45,2 %
6. Sammensetning av timeforbruk	31,3 %
7. På annen måte	22,6 %
8. Referanser	13,0 %
9. Revisjonsselskapets åpenhetsrapport	7,0 %
10. Kvalitet av nyhetsbrev	3,5 %

Etter ny EU-regulering skal revisjonsutvalgene ha en tettere oppfølging av revisor, herunder overvåke revisjonen av årsregnskapet. Overvåkningen skal inkludere Finanstilsynets konklusjoner etter kontroll rettet mot selskapets valgte revisor. Finanstilsynets endelige merknader etter stedlig tilsyn publiseres på Finanstilsynets nettsted:

<http://www.finanstilsynet.no/no/Revisjon/Informasjon/Merknader-brev/>

Har det i siste regnskapsår inntruffet forhold som etter revisjonsutvalgets oppfatning kan utgjøre en trussel mot revisors uavhengighet?

Samtlige revisjonsutvalg svarer "nei" på dette spørsmålet.

Finanstilsynet minner om at revisjonsutvalget har selvstendig plikt til å vurdere og overvåke revisors uavhengighet, i tillegg til revisors plikt til å sikre uavhengighet. Dette gjelder særlig i

hvilken grad andre tjenester enn revisjon, som leveres av valgt revisor eller revisjonsselskapets nettverk, utgjør en trussel mot uavhengigheten.

Gjennomføring av ny EU-regulering i norsk rett vil innebære økte plikter for revisjonsutvalget til å overvåke revisors uavhengighet. Blant annet skal revisjonsutvalget godkjenne at revisor kan levere andre tjenester enn revisjon og utarbeide retningslinjer for kjøp av visse tjenester. Finanstilsynets inspeksjonsvirksomhet har avdekket at ikke alle revisjonsselskaper har tilfredsstillende systemer for å sikre kontroll med hvilke andre tjenester enn revisjon, som blir levert. Dette gjelder også revisjonsselskaper som reviderer foretak av allmenn interesse.

Revisjonsutvalgene vil måtte sette seg inn i nye bestemmelser om uavhengighet når EU-reglene gjennomføres i norsk rett. Det vil bli en del tjenester som er forbudt for valgt revisor å levere når revisjonsklienten er et foretak av allmenn interesse. Det vil også bli en begrensning på hvor stor andel av revisors totale honorar som kan komme fra andre tjenester enn revisjon, over en periode på tre år.

4.5 Revisorbytte

Hvilke kriterier som vektlegges eller antas vektlagt ved skifte av ekstern revisor?

I spørreskjemaet var det angitt enkelte kriterier som kan tenkes benyttet i revisjonsutvalgets vurderinger knyttet til revisorbytte. Kriteriene skulle rangeres fra 1 til 8, der det foretaket mente er viktigst skulle angis med 1.

Oversikten viser rekkefølgen på kriteriene med det foretakene har ansett som viktigst, først:

1. Revisjonskvalitet
2. Kapasitet og kompetanse
3. Pris
4. Renomme
5. Relasjoner
6. Kontinuitet
7. Annet
8. Rotasjon av revisjonsselskap

Finanstilsynet mener det er positivt at revisjonskvalitet og revisors kapasitet og kompetanse anses som de viktigste kriteriene.

Gjeldende bestemmelse om krav til revisorbytte er i revisorloven og innebærer at et revisjonsselskap er forpliktet til å utpeke en ny oppdragsansvarlig revisor etter syv år når revisjonsklienten er et foretak av allmenn interesse. Denne bestemmelsen er videreført i ny EU-regulering, med mindre endringer.

De nye EU-reglene innebærer imidlertid også en plikt for foretak av allmenn interesse til å bytte revisjonsselskap hvert 10 år. Det åpnes for at det kan fastsettes bestemmelser i nasjonal lovgivning som utvider dette til 20 år dersom det gjennomføres en anbudsprosess, og til 24 år dersom det velges to revisorer.

Både plikten for revisjonsselskapet til å bytte oppdragsansvarlig revisor og plikten for foretaket til å bytte revisor, har som formål å sikre uavhengighet mellom revisor og foretak.

Vil revisjonsutvalget være representert i presentasjoner med tilbyderne?

66 % har oppgitt at revisjonsutvalget vil være representert i presentasjoner ved tilbydere.

Finanstilsynet mener det er viktig at revisjonsutvalget involverer seg aktivt i prosessen.

Etter de nye EU-reglene er det revisjonsutvalget som har ansvaret for prosessen knyttet til valg av revisor. Det er også bestemmelser om hvordan anbudet skal gjennomføres. Revisjonsutvalgets innstilling skal fremlegges for generalforsamlingen. Den skal inneholde minst to revisjonsselskaper, og gi uttrykk for hvilket som bør velges.

